

Wat is het geheim van Harry Potter? Kinderhumor en -fantasie kunnen het wereldwijde succes van Harry Potter niet alleen verklaren. Harry Potter is meer dan een magische kindheld. Hij is, zou ik zeggen, een soort laat-moderne messias. Dat is een pretentieuze rol die zijn schepper, Joanne Rowling, hem nooit bewust zal hebben toegedacht en die hijzelf ook zal ontkennen. Maar zo gaat het met echte messiasen ook: ze worden het altijd huns ondanks.

Harry Potter als moderne messias

door Frits de Lange

Harry Potter is als kind te vondeling gelegd bij de Duffelings, het meest bekrompen, kleinburgerlijke gezin van Londen. Terwijl ze hun eigen zoontje Dirk liefdevol bederven door hem moddervet te mesten en zinloze computerspelletjes cadeau te geven, behandelen ze Harry 'als een hond die in iets smerigs had liggen rollen'. Harry woont bij de Duffelings in de bezemkast onder de trap – de burgerlijke versie van kribbe en stal – en krijgt een tandenstoker voor zijn verjaardag. Als hij tien is, wordt zijn eindimensionale bestaan echter van gene zijde doorbroken. Hij wordt ingewijd in de magische dubbelwereld van tovenaars en heksen, zijn ware identiteit wordt onthuld. Hij wordt leerling van Zweinstein, de hogeschool voor tovenaarskinderen. Een leerschool die voor gewone stervelingen (Dreuzels) niet is weggelegd. Harry, met een dreuzelmoeder en een tovervader, heeft deel aan beide werelden; 'waarlijk mens' en 'waarlijk god' heet het van de Christus van Chalcedon. Zijn ouders zijn vermoord door Voldemort, de Heer van het Duister.

Een schimmige mythische gestalte die ooit de magische wereld beheerste. Harry overleefde diens vloek die zijn ouders dodelijk trof. Waarom? Omdat zijn moeder hem op dat moment met haar lichaam beschermde; een dergelijke opofferende liefde is sterker dan de dood. Maar ook een geheim in Harry zelf lijkt ervoor gezorgd te hebben dat hij de aanslag heeft overleefd. Ook al is Harry een gewone jongen van anderen, er is in hem iets dat van boven komt. Een bliksemvormig litteken op zijn voorhoofd dat pijn doet als de kwade machten hem weer eens te dicht naderen, is de zichtbare herinnering aan die verschrikkelijke gebeurtenis in zijn prille jeugd. Bij Harry's messiaanse rol hoort ook het lijden.

Magisch universum

Weliswaar wordt Harry Potter door de Dreuzelfamilie Duffeling veracht, op Zweinstein wordt hij tot hoeksteen uitverkoren. Het kleine, magere jongetje met groene ogen, piekhaar en een met plakband aan elkaar geplakte bril wordt de spil waarom het magische wereldgebeuren deel na deel (ze omvatten elk weer een volgend schooljaar) blijft draaien. De lezer die met Harry Potter op het Londense King's Cross station op perron 9 $\frac{3}{4}$ in de Zweinstein Express stapt, wordt bewoner van een fantastische, betoverende wereld waarin zich de ene absurde gebeurtenis na de andere voltrekt. Het ene nodige is een quasi-religieuze daad van overgave: de lezer moet net als Harry met blindelings vertrouwen op het hek dat perron 9 en 10 van elkaar scheidt toelopen, om dan pardoes in een metafysische tegenwereld te belanden. Die wereld lijkt op het eerste gezicht een compleet andere, waarin geen enkele regel geldt die ook in ons gewone bestaan van kracht is. In Zweinstein heerst een tegenwereld waarop de wetten van de causaliteit geen vat hebben. Twee maal twee is er geen vier. GSM's en radio's werken er niet; er is 'too much magic in the air'. Het meest opvallende in de toverwereld is het ontbreken van elke vorm van techniek. De bewoners van Zweinstein vervoeren zich bij voorkeur per bezemsteel of nemen een snuffe Brandstof en vertrekken dan met een licht plofje naar de gewenste bestemming. Brieven, met een ganzeveer op perkament geschreven, worden per uil verzonden. Tijd en ruimte zijn geen enkel obstakel meer.

Goed en kwaad

Ook in ander opzicht blijkt Zweinstein bij nader inzien een karikatuurale kopie van onze wereld te bieden. Kleur- en contrastrijker dan de grijze Dreuzelwereld, maar in wezen een wereld waarin dezelfde waarden en normen gelden als in de onze. Goed en kwaad zijn in hun schrille tegenstelling en hun heftige onderlinge strijd in de Potterwereld meer zichtbaar en voelbaar, maar goed wordt nog steeds 'goed' genoemd en kwaad 'kwaad'. Vriendschap en jaloezie, trouw en verraad, ambitie en ijdelheid – ze spelen een even grote rol in de toverwereld als in de onze. De wereld van Harry Potter is dus geen andere dan de onze. Hij leert ons hoogstens de verhoudingen in de gewone wereld scherper te zien. Ook al vervult Harry Potter in het verhaal een religieuze rol, hij komt niet wonderlijk uit de hemel vallen. Hij is en blijft een *moderne* messias, een redder 'van anderen'. Zijn magisch universum kent wel spoken en geesten, maar geen goden en engelen meer. De hemel van Zweinstein is leeg. Het komt er op de mens alleen aan. Ook al lijkt Harry Potter de speelbal van een wirwar aan anonieme krachten en machten, inzet en slachtoffer van een conflict waarvan de regie elders lijkt te worden gevoerd, het is een strijd tussen mensen, en de uitkomst ervan is uiteindelijk van Harry Potter's moed en onverschrokkenheid alleen afhankelijk. Harry Potter is de kinderkampioen van de Verlichting. Het kwaad, gepersonifieerd in de schim Voldemort, wordt door iedereen verhullend en ontwijkend aangeduid met 'Je Weet Wel', of met 'Hij Wiens Naam Niet Genoemd Mag Worden'. Harry daarentegen is de enige en eerste die hem voluit met zijn naam aanspreekt. Achter die mythische gestalte blijkt tenslotte een studievriend van zijn vader schuil te gaan die hem uit rivaliteit en machtsbelustheid heeft vermoord. Een demonisch mens, dat wel, maar een mens als alle andere. Zijn duivelskarakter blijkt alleen in de verkeerde keuzes die hij maakt en de ambities die hij nastreeft. Voldemort kan het kwaad ook alleen maar 'belichamen' door bezit te nemen van het lichaam van anderen. 'Zelf' stelt hij niets voor. Hij is niets meer dan een geest, een schim. Waarom het Voldemort uiteindelijk te doen is? 'Je weet wat mijn doel is: de dood overwinnen.' Voldemort, de man die met slangen spreekt, is als de boze tegenspeler uit het paradijsverhaal in Genesis die de verleiding om onsterfelijk te zijn, 'als God te zijn' (Gen. 3,5) in de

wereld brengt. Harry Potter voegt zich echter in het beleid van de wijze Perkamentus die, wanneer Harry de Steen der Wijzen heeft gevonden die hem eeuwig leven en rijkdom zou kunnen verschaffen, de Steen laat vernietigen. Op Harry's tegenwerping dat mensen dan toch dood gaan, antwoordt hij: 'Zo'n jong iemand als jij kan zich dat natuurlijk niet voorstellen, maar dan is het net alsof mensen naar bed gaan na een heel lange dag. Voor de goed geordende geest is de dood tenslotte gewoon het volgende grote avontuur. Eigenlijk was die Steen helemaal niet zo fantastisch, weet je. Net zoveel geld en leven als je maar wilt! Precies de twee dingen die de meeste mensen zouden kiezen – het probleem is alleen dat de meeste mensen nou net die dingen kiezen die het slechtst voor ze zijn.'

Messiasrol

In deze wereld van macht en ondergang vervult Harry Potter zijn messiaanse rol. Hij is er voor in de wieg gelegd. Als onschuldig kind in de armen van zijn moeder maakt hij Voldemort krachteloos door zijn doods vloek te overleven. Zijns ondanks, want hij weet waarachtig niet waaraan hij die macht te danken heeft. Opgegroeid in het gezin van een kantoormuis op een drillborenfabriek – maar het had ook een timmerman kunnen zijn. 'Een tovenaard? Hij? Dat was toch

onmogelijk? Hij was zijn hele leven afgerammeld door Dirk en gekoeioneerd door tante Petunia en oom Herman; als hij echt een tovenaard was geweest, zouden ze toch direct in wratterige padden zijn veranderd als ze geprobeerd hadden hem op te sluiten in de bezemkast? Als hij de grootste tovenaard ter wereld had verslagen, waarom had Dirk hem dan altijd kunnen schoppen en trappen alsof hij een voetbal was?' De ware status van deze lijdende knecht is echter pas in de ogen van anderen duidelijk. De verschoppeling Dobby, een uitgebuite huis-elf, onderkent met een welhaast jesajaanse retoriek het heil dat Harry heeft gebracht: 'Als hij eens wist wat hij betekent voor ons, het gepeupel, de slaven, het uitvaagsel van de toverwereld! Dobby weet nog goed hoe het was toen Hij Die Niet Genoemd Mag Worden op het toppunt van zijn macht was! (...) Harry Potter bleef leven en de macht van de Heer van het Duister werd gebroken en dat was een nieuw begin. Harry Potter was een bakken van hoop voor iedereen die dacht dat er geen einde zou komen aan de Donkere Tijden...' We horen het evangelie (Joh. 15,13) klinken als we Dobby dan horen kreunen: 'Harry Potter zet zijn leven op het spel om zijn vrienden te redden.'

Identiteitsvraag

Harry vervult een messiasrol, maar dan wel zo dat hij voor moderne mensen herkenbaar is. Hij is een beetje als de Christusfiguur van Immanuel Kant: de belichaming van 'het ideaal van de mensheid'. Hij komt niet als een goddelijke figuur uit de hemel neerdalen, maar neemt als mens van onderop zijn medemensen mee in het zog van zijn moeizaam, maar zelf verworven volmaaktheid. Hij weet van goed en kwaad beide, hij kent de verleidingen van het boze maar al te goed. Maar uiteindelijk overwint hij op eigen kracht het kwaad. Harry Potter is daarom ook zo'n intrigerende figuur, omdat hij niet alleen 'goed' is. Hij is geen heilig boontje, en draagt een fundamentele ambivalentie met zich mee. Hij wordt als nieuweling ingedeeld bij de 'goede' groep Griffioendor, maar had ook net zo goed bij het 'slechte' Zwadderich terecht kunnen komen. Zijn toverstok blijkt uit hetzelfde hout gesneden te zijn als die van Voldemort. En ook Harry verstaat, net als zijn tegenspeler, de kunst om met slangen te spreken. In één van de cruciale confrontaties met Voldemort krijgt Harry

dan ook te horen 'dat hij op hem lijkt', en dat Voldemort 'een deel van zijn eigen macht op hem over heeft gebracht'. Harry twijfelt dan ook soms wanhopig aan zijn identiteit, heen en weer geslingerd tussen hel en hemel. Zou hij net als de jonge Jezus veertig dagen door de duivel in de woestijn zijn verzocht, dan stond de uitkomst niet van tevoren vast. Heeft Harry Potter niet evenveel deel aan het kwade als aan het goede? De identiteitsvraag wordt echter modern. Niet de afkomst bepaalt het ik van mensen, maar de levensweg. 'Uit onze keuzes blijkt wie we zijn, veel meer dan uit onze talenten.' Niet zijn genen, maar zijn zelfstandig, onverschrokken handelen maakt Harry Potter tot de ideale mens die hij is. Zijn verlossersrol is voorlopig en plaatsbekledend: het is immers de bedoeling dat wij allemaal ten slotte ons net zo mondig door de verschrikkingen van het leven heen slaan als hij.

Schijn en wezen

Harry Potter, een moderne messias. Geen postmoderne. Het relativisme en nihilisme, het in elkaar overlopen van licht en donker dat eigen is aan het postmodernisme, is hem vreemd. In Zweinstein worden we wel voortdurend op het andere been gezet: aanvankelijk licht blijkt later donker, vrienden blijken vijanden, verraders blijken uiteindelijk vertrouwelingen. En omgekeerd. De bordjes van waarheid en leugen, werkelijkheid en schijn worden schijnbaar voortdurend verhangen. Dat oogt postmodern. Maar in het Potteruniversum mag de waarheid dan niet evident zijn, zij wordt niet, zoals bij Nietzsche, afgeschafte. Aan het eind van elke Potterdeel komt telkens weer een ontknoping waarin even uit de doeken wordt gedaan hoe het *werkelijk* zit. Dat is dan meestal 'precies andersom' dan we aanvankelijk dachten. De verhoudingen tussen waarheid en leugen worden weer hersteld. Dat houdt Potter modern: ook al tuimelen de werelden over en door elkaar heen, er is uiteindelijk altijd nog ruimte voor het onderscheid tussen schijn en wezen dat in het postmodernisme niet meer wordt erkend. De enige manier voor Harry Potter om erachter te komen wat dan precies waarheid en wat schijn is, is nog steeds die van een ouderwetse Aufklärungsfilosoof: je eigen verstand gebruiken. 'Vertrouw nooit iets wat zelf kan denken als je niet kunt zien waar zijn brein zich bevindt' is de wijze raad die Harry Potter ooit goed in

zijn oor knoopte, en die hem helpt om duistere machten die zich hullen als engelen des lichts te doorzien.

Grimmiger

Hij redt het er voorlopig mee. Vier spannende jaren, vier spannende delen lang is Harry Potter de boze krachten te slim af geweest. We zien Harry in *De Steen der Wijzen*, *De Geheime Kamer*, *De Gevangene van Azkaban* en *De Vuurbeker* telkens een jaar ouder worden. Harry Potter is nu dertien. Zijn horizon verbreedt zich, de wereld blijkt groter te zijn dan Zweinstein. Harry drinkt nu Boterbier in De Drie Bezemstelen en krijgt oog voor vrouwelijk schoon. Maar behalve vinders in zijn buik, voelt hij ook steeds meer de pijn van zijn litteken. Hij wordt wijzer, maar het kwaad wordt ook grimmiger. Er vallen nu ook echt doden onder Harry's vrienden. Voldemort rukt op. De goede schepping kraakt in al zijn voegen, apocalyptische tijden lijken aan te breken. 'Uw tegenpartij, de duivel, gaat rond als een brullende leeuw, zoekende wie hij zal verslinden.' (1 Petr. 5,8) Is Harry, geharnast met de uitrusting van de moderne autonome rede, er wel op gebouwd hem op den duur te weerstaan?

Het tot nu toe laatst verschenen deel, *Harry Potter en de Vuurbeker*, heeft een open einde dat weinig goeds belooft. Zelfs het Ministerie van Toverkunst, totnogtoe het regiecentrum van Harry's toverwereld en, hoe het op Zweinstein ook spookte, de garantie van de ultieme goedheid van zijn schepping, lijkt niet langer betrouwbaar te zijn. De Minister sluit zijn ogen, onderkent de dreiging van het kwaad niet in haar ware proporties, reageert niet flexibel genoeg. De Potterfan moet zijn hart vasthouden.

Frits de Lange is hoogleraar ethiek aan de Theologische Universiteit Kampen

(Dit artikel is een bewerking van het artikel in de rubriek Letter & Geest in *Trouw* van 9 december 2000)